

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СТРАХІВ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДОСЯГНЕННЯ

А. О. Лісневська

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної,

вікової та соціальної психології імені М. А. Скока

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

А. С. Кезля

студентка 4-го курсу спеціальності 053 Психологія

Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Розвиток і функціонування особистості в соціумі з його очікуваннями, вимогами та обмеженнями породжує як різні форми адаптації до нього, так і різні, часом деструктивні, переживання. Частина цих переживань зумовлена притаманними особі соціальними страхами, які супроводжують її протягом життя, забарвлюючи її буття у світі.

Соціальний страх – це страх соціальних об'єктів або ситуацій соціальної взаємодії. Соціальні страхи ґрунтуються на невпевненості особистості у власних можливостях; вони завжди передбачають боязнь того, що оточуючі люди можуть відштовхнути, засудити або образити [1, с. 24]. О. Сагалакова, Д. Труєвцев вказують, що соціальні страхи пов'язані з виконанням будь-яких соціальних дій, які супроводжуються увагою з боку сторонніх осіб або навіть просто зі спілкуванням з незнайомими людьми й особами протилежної статі. Найчастіше соціальні страхи виражаються в боязні опинитися в центрі уваги, у хворобливих побоюваннях негативної оцінки з боку оточуючих [4, с. 10].

Як вже було зазначено, соціальні страхи є невід'ємною складовою людського життя. Вони зумовлюються соціальним мікрокліматом, кількістю соціальних інтеракцій, готовністю людини бути повноцінним членом соціуму. Для кожного вікового етапу характерні свої специфічні соціальні страхи. Так, у психологічній науці найбільш докладно вивчені страхи, які властиві дітям

дошкільного та молодшого шкільного віку. Водночас вивченню страхів осіб юнацького віку приділяється значно менше уваги [1, с. 25]. І це при тому, що юнаки, як зазначає Ю. Щербатих, – це особи, які найбільш схильні до соціальних страхів [5, с. 127]. У працях науковців, які присвячені проблемі вивчення страхів у юнацькому віці, особливий інтерес становить розкриття особистісних характеристик юнаків, які можуть бути детермінантами соціальних страхів. Так, Ю. Щербатих відмічає, що особи, котрі бояться соціальних взаємодій, мають низьку самооцінку та дуже чутливі до критики. Також соціальні страхи більшою мірою притаманні людям з високою сенситивністю та яскравою уявою [5, с. 138]. О. Логінова вказує, що важливою ознакою, яка об'єднує всіх осіб, схильних до соціальних страхів, є їхня невпевненість у собі [3, с. 202-205]. Отже, недостатнє вивчення соціальних страхів у період юності спонукає докладніше розкрити не тільки зміст соціальних страхів осіб юнацького віку, але й їх зв'язок із особистісними характеристиками юнаків, зокрема з їхньою мотивацією досягнення.

Емпіричне дослідження було проведено за допомогою платформи «Google Forms». У дослідженні взяли участь особи юнацького віку (16 – 20 років), мешканці м. Чернігова та Чернігівської області. Кількість респондентів складає 50 осіб, з них 25 хлопців та 25 дівчат. Для визначення особливостей мотивації досягнення юнаків було використано методики «Мотивація до успіху» і «Мотивація до уникнення невдач» Т. Елерса, для розкриття специфіки їхніх соціальних страхів – анкету Л. Жукової [2, с. 122-125].

Обробка отриманих даних дозволила виявити такі показники за різними видами мотивації досягнення в осіб юнацького віку:

- мотивація до успіху: «низький рівень» – 6%, «середній рівень» – 40%, «високий рівень» – 56%;
- мотивація до уникнення невдач: «низький рівень» – 18%, «середній рівень» – 44%, «високий рівень» – 38%.

Отже, як бачимо, у структурі мотивації досягнення юнаків переважає мотивація до успіху порівняно з мотивацією до уникнення невдач. На наш

погляд, це є природнім явищем, адже юнацький вік – це період, коли людина, визначаючи зміст своєї Я-ідентичності та здійснюючи професійне самовизначення, вибудовує образ свого бажаного майбутнього. Відповідно, вона має як певні побоювання, так і певні сподівання щодо того, що реальне майбутнє відповідатиме цьому образу, проте її сподівання щодо майбутніх перемог переважають над побоюваннями щодо можливих поразок.

Проаналізувавши по кожному досліджуваному показники за обома методиками, які діагностують мотивацію досягнення, було виявлено осіб юнацького віку як з чітко визначеною, так і зі змішаною мотивацією досягнення. Відповідно, усі досліджувані були розділені на три групи:

- юнаки, орієнтовані на успіх – 50%;
- юнаки, орієнтовані на уникнення невдач – 28%;
- юнаки зі змішаною мотивацією досягнення – 22%.

Особливості мотивації досягнення кожної групи юнаків можна пояснити наступним чином. Юнаки, орієнтовані на успіх, можуть тверезо оцінювати свої шанси на успіх та готові до ризику. Вони здатні чітко обмірковувати свої дії і чітко йти до мети, розуміючи, навіщо їм це потрібно. Вони докладають багато зусиль задля досягнення результату, вміло долають перешкоди.

Юнаки, орієнтовані на уникнення невдач, характеризуються домінуючою схильністю до захисту від ризиків. У діяльності їм складно досягти високих результатів, оскільки їм заважає велика кількість страхів та побоювань. Їм властиво надто багато думати над можливими невдачами, тому дуже часто їхні задуми залишаються лише на рівні ідей.

Юнаки зі змішаною мотивацією досягнення мають високі або низькі показники за обома показниками. Такі особи прагнуть до успіху, але й мають значний рівень захисту від ризиків і занадто багато побоювань. Відповідно, активність таких осіб, спрямована на досягнення мети, матиме суперечливий характер і супроводжуватиметься значними внутрішніми конфліктами.

Аналіз соціальних страхів усіх трьох груп юнаків показує, що всі юнаки мають найвищі показники за такими страхами, як «страх за здоров'я близьких»,

«страх самотності», «страх смерті», «страх не виправдати свої очікування», і найнижчі – за такими страхами, як «страх оточення малознайомих людей», «страх прояву своїх почуттів», «страх отримати відмову», «страх покарання», «страх неуваги з боку інших», «страх перед керівником або учителем», «страх попросити про допомогу». Також було виявлено, що жоден з опитаних респондентів не вказав на наявність у нього страху критикувати інших людей. Отримані результати свідчать про те, що опитані юнаки доволі комфортно почуваються в повсякденних соціальних ситуаціях, проте їм притаманні такі види соціальних страхів, які мають екзистенційний характер (страх самотності, страх смерті), які пов'язані з їх найближчим оточенням (страх за здоров'я близьких) та своєю власною ефективністю (страх не виправдати свої очікування). Переважання цих страхів свідчить, на наш погляд, з одного боку, про інтенсивний особистісний розвиток юнаків, а з іншого, – про орієнтованість передусім на своє найближче соціальне середовище і на своє майбутнє.

Також було проаналізовано, які специфічні соціальні страхи мають юнаки з різною мотивацією досягнення. Зокрема, було встановлено, що для юнаків, орієнтованих на успіх, властивий такий страх, як «страх втратити друга». На наш погляд, цей страх може вказувати на потребу юнаків цієї групи мати близькі й надійні зв'язки з ровесниками, розглядати ці зв'язки як ресурс при виникненні складних життєвих ситуацій і при досягненні поставлених цілей.

Юнаки, орієнтовані на уникнення невдач, мають такі страхи, як «страх екзаменів», «страх відповідальності», «страх невизначеності», «страх конфліктних ситуацій», «страх зустрічей з незнайомцями». На наш погляд, зміст вказаних страхів відображає прагнення юнаків цієї групи уникнути будь-яких ситуацій, які пов'язані із неможливістю прорахувати наперед, як розгортатиметься соціальна взаємодія. Ці страхи вказують на потребу юнаків цієї групи максимально передбачити можливі загрози й убезпечитися від них.

Нарешті, найбільше специфічних страхів було виявлено у групі юнаків зі змішаною мотивацією досягнення. Для представників цієї групи характерними є такі страхи, як «страх хвороб», «страх бути знехтуваним», «страх можливості

війни», «страх негативних змін в особистому житті», «страх невдачі», «страх майбутнього», «страх злочинності», «страх виглядати гірше за інших», «страх втратити або не знайти роботу», «страх відмовити у проханні». На наш погляд, ці страхи відображають весь спектр можливих загроз, які можуть надійти з макро- або мікросередовища та які пов'язані з міркуваннями щодо свого майбутнього. Такі страхи погано піддаються контролю і вимагають від людини значних ресурсів. Наявність великої кількості страхів у юнаків цієї групи ми пояснюємо тим, що вони мають високий рівень внутрішнього напруження, зумовленого прагненням досягти поставленої мети і прорахувати всі можливі загрози й небезпеки.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що специфіка мотивації досягнення юнаків зумовлює як кількість соціальних страхів, так і характер тривог і побоювань, які вони переживають. У найбільш складному становищі знаходяться юнаки зі змішаною мотивацією досягнення, оскільки суперечності, які містяться в їхній мотиваційній сфері, знаходять свій вияв у різноманітних проекціях на навколишній світ і на власне майбутнє.

Література:

1. Ильин Е.П. Психология страха. Санкт-Петербург, 2017. 357 с.
2. Жукова Л.В. Изучение социальных страхов, тревог и опасений в период ранней взрослости. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-sotsialnyh-strahov-trevog-i-opaseniya-v-period-rannei-vzroslosti/viewer> (дата звернення: 13.08.2021).
3. Логинова Е.Г. Страх в нравственном сознании студентов педвуза (опыт конкретного социологического исследования). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strah-v-nravstvennom-soznanii-studentov-pedvuza-opyt-konkretnogo-sotsiologicheskogo-issledovaniya/viewer> (дата звернення: 13.08.2021).
4. Сагалакова О.А., Труевцев Д.В. Социальные страхи и социофобии. Томск, 2007. 210 с.
5. Щербатых Ю.В. Психология страха. Москва, 2000. 450 с.